

EKONOMOVÉ Z DOMU ANDĚLŮ

V NOVORENANČNÍM SCHEBKOVĚ PALÁCI NA NOVÉM MĚSTĚ PRAŽSKÉM, ZVANÉM TĚŽ ANDĚLSKÝ DŮM, PŮSOBÍ TĚMĚŘ 130 LET INSTITUTE SPJATÉ S EKONOMICKÝM OBOREM. OD ROKU 1890 SÍDLO RŮZNÝCH BANK, JEJICHŽ NÁZVY SE PROMĚŇOVALY S BĚHEM ČASU, DNES ZDE SÍDLÍ EKONOMICKÝ INSTITUT CERGE-EI (SPOLEČNÉ PRACOVÍŠTĚ UNIVERZITY KARLOVY A NÁRODOHOSPODÁŘSKÉHO ÚSTAVU AKADEMIE VĚD ČR), JEHOŽ TŘI ŠPIČKOVÉ PŘEDSTAVITELE SOFFA POŽÁDALO O ROZHOVOR. A MOŽNÁ SE BUDETE DIVIT, ALE PENÍZE NEJSOU VŽDYCKY AŽ NA PRVNÍM MÍSTĚ.

text: Petr Ludwig, Jan Lukačevič
a Adéla Lipár Kudrnová
ve spolupráci s CERGE-EI
foto: Ondřej Lipár

INDUSTRIA

CERGE-EI bylo založeno v Praze krátce po sametové revoluci. V roce 1990 se Josef Zieleniec, člen Akademie věd a pozdější ministr české vlády, společně s emigrantem Janem Švejnarem, tehdy přednášejícím na Pittsburské univerzitě, rozhodli ustavit ekonomický institut světové úrovně, který by sloužil celému postsovětskému regionu.

V září roku 1991 se na CERGE-EI zapsali první studenti. O 25 let později se může institut pochlubit tím, že zde svůj titul získalo přes 500 absolventů z více než 30 zemí. V programu Teaching Fellows, který vznikl s cílem posílit západní styl ekonomického vzdělávání na univerzitách v zemích střední a východní Evropy a bývalého Sovětského svazu, vzdělalo CERGE-EI více než 120 000 studentů zapojených do 2 200 kurzů na 160 univerzitách v 25 zemích.

Studenti jsou zařazeni do dvou absolventských programů, které se vyučují pouze anglicky: doktorský studijní program, který je vlajkovou lodí CERGE-EI, případně jednoletý magisterský program aplikované ekonomie. Zároveň ale pracoviště nabízí další projekty, které studentům v Praze umožňují získat prvotřídní vzdělání. Economics Discovery Hub je bezplatná vzdělávací platforma určená pro rozvoj studentů, která nabízí vysoce kvalitní kurzy a workshopy v oborech data science a soft skills komukoli bez ohledu na studijní obor. Nedávno byl spuštěn také mentoringový program na podporu žen ve vědě. Úspěšní absolventi institutu pracují v akademické i soukromé sféře, mezinárodních organizacích či centrálních bankách. Patří k nim kupříkladu Michaela Erbenová, vůbec první Češka působící v managementu Mezinárodního měnového fondu.

CERGE-EI se těší vynikajícímu renomé. Platforma Social Science Research Network i databáze Research Papers in Economics jej řadí mezi předních 5 % výzkumných ústavů světa. Členové akademického sboru z celého světa publikují v předních světových národohospodářských žurnálech, mezi něž patří *American Economic Review* či *Econometrica*. Na vysokou akademickou úroveň celého institutu dohlíží rada CERGE-EI, kterou tvoří uznávaní ekonomové jako Philippe Aghion (Harvardova univerzita), Lucrezia Reichlinová (London Business School) nebo laureáti Nobelovy ceny Christopher Sims (Princetonská univerzita) a Joseph Stiglitz (Kolumbijská univerzita).

Krom toho, že institut působí mezinárodně, má také velice silný vliv na lokální úrovni. Provozuje think-tank IDEA, jehož cílem je na základě nezávislých analýz vyvolávat veřejné debaty na klíčová témata (demografické stárnutí, veřejné finance, trh práce a další) a dávat návrhy vlastních veřejných politik.

JAN ŠVEJNAR

Mezinárodně uznávaný ekonom, profesor mezinárodních vztahů na Kolumbijské univerzitě v New Yorku, ve své vědecké práci se zabývá ekonomikou rozvojových zemí, práce a strategií transformací. Rodák z Prahy získal v roce 1981 americké občanství. V roce 1991 po pádu komunistického režimu spoluzaložil v Praze Centrum pro ekonomický výzkum a doktorské studium při Univerzitě Karlově (CERGE), v roce 1992 založil Národohospodářský ústav při Akademii věd ČR (EI), které dnes tvoří společné akademické pracoviště CERGE-EI s nezávislým think-tankem pro veřejnou politiku – Institutem pro demokracii a ekonomickou analýzu (IDEA), jež založil v roce 2008 a jehož je ředitelem. S profesorem Švejnardem hovořil Petr Ludwig, konzultant, spisovatel a publicista, který se zaměřuje na téma prokrastinace.

Pane profesore, máte data o celém světě, řekněte, že se máme dobře, nebo špatně? Jako celý svět se máme nadmíru dobře v poměru k tomu, jaká byla situace v minulosti. Problém tkví v tom, že se někteří lidé mají velmi dobře a mnoho lidí se stále dobře nemá, že pořád ještě umírají miliony dětí kvůli chudobě a nemocem, které by se daly eliminovat. Svět je na tom tudíž dobře v globálu, ale zároveň čelí obrovským výzvám a problémům. Když to vztáhneme na Českou republiku, tak jsme na tom mnohem lépe, než jsme byli. Nicméně člověk se vždy musí porovnávat relativně k něčemu současnému, ne jenom absolutně k minulosti. Před druhou světovou válkou a po ní jsme byli víceméně na úrovni Rakouska, Německa – v něčem i lepší. A nyní podle mnoha indikátorů, třeba průměrných platů a mezd, jsme stále ve třetině či polovině, což po téměř třiceti letech od revoluce je poměrně špatný výsledek.

Co se tedy v České republice posunulo pozitivním směrem? Lidé jsou právem spokojeni s tím, že mají volnost, že v tomto ohledu necítí žádné velké omezení. Před sametovou revolucí jsme byli země, která byla v rámci sovětského bloku omezována, nyní jsme v situaci, kdy si každý víceméně může dělat, co chce. Ale lidé často říkají, že by na tom po třiceti letech od revoluce měli být lépe, a jako ekonomové jim musíme přitakat. Stále ještě nemají obdobnou životní úroveň jako v Rakousku nebo Německu, což by samozřejmě bylo žádoucí.

Žijete část roku ve Spojených státech, takže máte daleko větší nadhled nad situací v naší zemi. Co v porovnání s Amerikou v České republice funguje lépe? Česká republika je společnost, která se stále stará prakticky o všechny, má více propracovaný sociální systém, který jsme do velké míry přejali ze západní Evropy. To Amerika nemá a v tom spatřuji zásadní rozdíl. Na druhé straně máme v Česku méně funkční právní systém a více různých omezení a regulací pro podnikání. To je horší zvláště pro mladé Čechy, kteří chtějí podnikat.

Česká republika se umísťuje v první desítce nejbezpečnějších zemí světa. Amerika je na tom trochu hůře. Takže tohoto je třeba si v Česku vážit. Samozřejmě. Kulturně jsme velmi bohatá země, a jak říkáte, pravděpodobně i bezpečnější, i když musím říct, že Amerika, zvláště třeba New York coby město, které bylo do velké míry v některých částech nebezpečné, se v tomto zlepšilo. Opravdu se tam cítíte bezpečněji než dříve. Byly oblasti jako Harlem, kam by člověk dříve nevstoupil, nyní se tam chodí za kulturou a lidé si tam kupují a pronajímají byty či domy, takže v tom smyslu už ten rozdíl zas není tak ohromný, jako býval.

Jak vnímáte trend rozdělování společnosti? To je nový fenomén posledních pár desetiletí, kdy došlo k tomu, že se společnost všude na světě začala více tříbit a najednou se objevili velmi bohatí lidé, kteří se stávají čím dál bohatšími. Navíc střední třída ve vyspělých zemích trpí, protože jejich výděly se buď nezvyšují nebo se zvyšují poměrně pomalu. Ovšem v globálním světě se míra chudoby podstatně snížila, což je dáno především tím, že v Číně se stamiliony lidí najednou posunuly z chudoby do střední třídy. V celosvětovém měřítku je to obrovský úspěch, ale nejste-li zrovna v Číně, potažmo v pár dalších zemích, tak to tolik necítíte, nebo cítíte opak. Často to vede lidi k tomu, že volí populisty či nacionalisty.

Ještě se vrátím ke srovnání Česko – zahraničí. V čem by se česká společnost mohla či měla zlepšit? Úplně zásadní je kvalita vzdělání a spolu s tím výzkumu, inovací a aplikací právě do ekonomického života. Říkám to proto, že jsme země, která nemá velké nerostné bohatství, takže například oproti Norsku se nemůžeme spoléhat na ropu či zemní plyn. V minulosti jsme uspěli díky lidskému kapitálu, to znamená vzdělání, a o tom, jestli uspějeme v budoucnosti, rozhodne to, zda budeme mít špičkové vzdělání. Je to proto, že ekonomický systém v globálním světě klade veliký důraz právě na vysokou kvalitu. My jsme od revoluce udělali velký pokrok v tom, že jsme začali zvyšovat procento mladých

lidí, kteří studují na univerzitách. Zatím jsme ale všeobecně nekladli dostatečný důraz na kvalitu. Když se podíváme na mezinárodní žebříčky, tak se většina našich univerzit nenachází v první třístovce, často ani mezi prvními čtyřmi sty vysokých škol. Mladým lidem tudíž zatím nedáváme do vínku to, co by potřebovali, aby mohli efektivně soutěžit – a řekněme si to upřímně, svět a život je čím dál víc globální soutěž a vítěz bere (skoro) vše, tak jako na olympijských hrách medaili dostanou jen první tři, ostatní bohužel ne.

Moje kamarádka studuje v Singapuru v jedné z elitních škol, na kterých vyučují nositelé Nobelových cen. Asie nás – tu starou Evropu, která dlouho těžila z historie – docela válcuje. Jak obstát v asijské konkurenci? Je nutné se postavit konkurenci tváří v tvář a zapracovat na tom, abychom byli stejně schopní nebo schopnější. Máme některé výborné školy, ale všeobecně naše školství není viděno na špičkové úrovni do velké míry proto, že jsme tento sektor nevystavili světové konkurenci – na rozdíl od průmyslu, zemědělství a obchodovatelných služeb. Byl by to krok, který by nám umožnil se srovnat a dát důraz na kvalitu ve všech oborech školství, vědy a výzkumu.

Napadají vás už nyní nějaké pákové body, na které působit, aby se to zlepšilo? Znovu zdůrazňuji, že máme některá výborná centra, ale potřebujeme reformu celkového systému. Když se podíváte na nejlepší univerzity a výzkumné instituce ve světě, tak mají sice velkou nebo úplnou volnost bádání a výuky, ale jsou vedeny velmi striktně manažersky – po všech se požadují výsledky na vysoké úrovni, to znamená publikace v prestižních mezinárodních časopisech a vysoká hodnocení profesorů studenty. Univerzity se přetahují o ty nejlepší studenty a profesory, a jestliže výuka není kvalitní, studenti jdou jinam. Vzdělávací sektor je jeden z nejkonkurenčnějších na světě, protože existují tisíce vysokých škol,

většina z nich vyučuje v angličtině, což je dnešní lingua franca, a studenti jsou přijímáni bez ohledu na národnost, takže je to opravdu otevřený, konkurenční systém.

Takže zlepšit českou společnost prostřednictvím vzdělávání. A další věc? Klást důraz na dopravní a komunikační infrastrukturu a efektivně do ní investovat, abychom byli schopni sebe, další lidi, zboží, služby co nejefektivněji a nejlevněji přepravovat. Jsme centrálně uloženi v Evropě, což je výborné, a měli bychom toto čím dál více využívat.

Jedna politická strana měla na billboardech, že jsme šikovný národ, jenom nás řídí nemehla. Jaká politická, exekutivní opatření přijmout, aby se zlepšilo vzdělávání a infrastruktura? Je to souhra několika okolností. Lídři ve veřejném sektoru opravdu hrají důležitou roli. U nás ti nejtalentovanější obecně nejsou ochotni jít do státní správy a do politiky, na rozdíl od historicky starších demokracií, jako Velká Británie, Francie nebo Spojené státy, kde jsou lidé od malička systematicky připravováni na to, aby působili ve veřejném sektoru a byli politicky činní. Mnoho nejlepších studentů jde do státní služby a do politiky a vidí v tom životní ideál a cíl. Tak daleko naše mladá demokracie zatím není.

Kritika tradičních politiků a stran je též založena na tom, že za téměř třicet let nebyli schopni infrastrukturu dostatečně zmodernizovat a že mnohé školy stále nejsou na úrovni, na které by mohly být. Voliči jsou pak ochotni dát hlasy úplně novým stranám a hnutím, zatímco tradiční strany jim připadají neschopné a někdy i zkorumpované.

V čem spatřujete smysl svého konání, jaké jsou vaše hodnoty, které ovlivňují váš život? Podstatné bylo, co jsem dostal do vínku zde v Československu v 50. a 60. letech od rodičů. A když potom pochopíte, jako jsem pochopil v roce 1968, že vám vlastně

Součástí moderní společnosti, tak jak ji vnímáme v západní civilizaci, je i altruismus a filantropie, která je velmi důležitá.

vláda a činitelé, kteří jsou u moci, neříkají pravdu a pronásledují lidi, kteří jsou čestní, tak začnete dávat důraz na spravedlnost, etické standardy a férovost jako důležité hodnoty. Když jsem dílem náhody začal v sedmnácti letech studovat v USA, tak se do mě dostal i ten známý americký idealismus, který je do určité míry nakažlivý, zvláště mezi studenty. Život jsem potom vedl v kombinaci snahy vyniknout v oboru a zároveň být prospěšný společensky. Když nastala sametová revoluce, vrátil jsem se a snažil se maximálně přispět k tomu, aby to, co tady znovu budujeme, se vrátilo zpátky k prvorepublikovým idejím a ideálům, tedy klást důraz na etiku, férovost – aby naše společnost stála na principech, kde všichni mají co možná nejvíce stejných příležitostí prosadit se v životě. A jelikož jsem ekonom, snažím se zvýšit úroveň kvality života – nejenom finančně, ale všeobecně. Proto jsem vlastně spoluzaložil s Josefem Zieleniecem a dalšími kolegy CERGE, potom jsem se stal zakládajícím ředitelem Národohospodářského ústavu (anglicky Economics Institute – EI) Akademie věd a propojili jsme tyto dvě instituce ve společné pracoviště CERGE-EI. Je to světové špičkové učiliště a výzkumný ústav, takže jsme ukázali, že je možné něco takového vytvořit a udržet. A tím, že jsme CERGE založili pro studenty z celého bývalého sovětského bloku a Jugoslávie a Albánie, tak zde vzděláváme lidi, kteří se stávají důležitými hráči v celém regionu.

Takže vaše motivace byla i částečně altruistická? Vrátit něco Československu? Přesně tak, a zase je to něco, s čím lidé třeba v USA nebo Británii vyrůstají. Je potřebné, abychom to i my vštěpovali mladým lidem, že toto je součástí života – že samozřejmě dělají hodně věcí pro sebe a svůj blahobyt, ale že součástí moderní společnosti, tak jak ji vnímáme v západní civilizaci, je i altruismus a filantropie, která je velmi důležitá.

Myslíte, že by se etická výchova měla vyučovat ve školách? Rozhodně! Vidíme to například ve všech lepších business školách ve světě. Všichni profesori jsme si uvědomili, že studenti, kteří budou hýbat světem, neboť povedou často i ty největší firmy, mají obrovskou zodpovědnost.

V Česku může člověk vystudovat vlastně libovolnou školu a o kritické myšlení ani o morální výchovu nezavadí... Kritické myšlení je strašně důležité, zvláště když jsme nyní v situaci, kdy se různí lidé a instituce či země snaží ovlivnit naše myšlení. Zjistit, kde nebo co je pravda, je dnes důležitější než kdykoli dříve.

Zmínil byste na závěr úplně to nejpodstatnější, co jste se za celý život naučil? Myslím, že v životě je důležité mít cíl, který zahrnuje osobní úspěch a spokojenost se společenskou odpovědností.

SUSAN WALTON

Susan Walton je členkou představenstva institutu CERGE-EI. Má za sebou více než dvacet let zkušeností v oblasti investičního bankovníctví na nejvyšší světové úrovni a působí jako finanční a mediální ředitelka. V nedávné době přispěla k založení úspěšného zpravodajského portálu CapX, který zároveň vedla. Susan se narodila v americkém Ohiu, vystudovala Harvardovu univerzitu a posléze London Business School and University College v Londýně, kde v současnosti žije. Z matčiny strany má slovenské kořeny. Se Susan hovořila Adéla Lipár Kudrnová, zakladatelka a šéfredaktorka magazínu Soffa a hrdá zástupkyně žen v oblasti podnikání.

Máte nějaký zvláštní vztah k této části světa?

Rozhodně ano. Řekla bych, že to částečně přispělo k rozhodnutí připojit se k činnosti CERGE-EI. Říká se, že lidská DNA uchovává i kulturní paměť, že některé věci máte v krvi, a já jsem vyloženě cítila, že sem patřím. Už na londýnské univerzitě jsem studovala češtinu. To bylo v době, kdy se nedalo do Československa jen tak přijet, a byli jsme při studiu odkázáni na velice nezvyklé učební pomůcky – jako třeba na nekvalitní kazetové nahrávky projevů Václava Havla.

Takže češtině trochu rozumíte? Myslím, že kdybych tu strávila nějakou dobu, tak bych se do toho vpravila. Jako dítě jsem rozuměla svým prarodičům a trochu jsem i mluvila, ale bylo to na úrovni dětské mluvy. Teď je to přece jen složitější.

Jak jste se dostala k CERGE-EI? Předchozí předseda americké nadace, která CERGE podporuje, žije v Londýně. Znali jsme se prostřednictvím práce, a když se dozvěděl, že jsem studovala češtinu, úplně ho to nadchlo. Propojil mě s CERGE a bylo to. Od té doby uplynulo už téměř devět let a já pravidelně létám do Prahy.

Jaká je vaše role ve fungování institutu? Pracuji pro CERGE na několika úrovních. Jsem v představenstvu americké nadace, která shání finanční prostředky na fungování institutu od amerických dárců, takže pomáhám s fundraisingem jak v Americe, tak tady. Zároveň podporuji akce institutu – diskuze, prezentace, semináře – prostřednictvím své sítě kontaktů v bankovním, finančním a ekonomickém sektoru i mezi československou komunitou v Londýně. A můj zřejmě největší příspěvek k činnosti institutu je propagace té tváře CERGE, která je hlavně společenského charakteru. Když jsem přijela poprvé, viděla jsem, že se pro absolventy nepořádá žádné slavnostní zakončení studia, jako je tomu zvykem ve Spojených státech či v Británii. Navrhla jsem, abychom to změnili, ale zprvu se do toho nikomu nechtělo. Ekonomická situace byla tehdy

jiná a zdálo se, že ples k zakončení by bylo jen rozhazování peněz, protože v místních podmínkách nemá smysl. Tak jsem pro institut napsala studii, ve které jsem vysvětlila důležitost takové akce v rámci postgraduální instituce z hlediska ‚soft power‘ i získávání finančních prostředků. Teď už se náš ples konal sedmým rokem a já nemusím nic plánovat – veškerou organizaci zvládnou studenti sami. Loňské téma byl Fantom opery a rok předtím první republika. To mě bavilo zatím nejvíc, všichni oděni v oslnivých róbách 20. let. Musím se přiznat, že ani já jsem na začátku netušila, jak velký dopad bude ples na školu mít. Teď díky této události dokážeme získat peníze a studenti mají skvělou příležitost k navazování důležitých obchodních kontaktů.

Řadu let pravidelně navštěvujete naše hlavní město. Jaké největší změny jste od první návštěvy zaznamenala? Od roku 2006 sem jezdím minimálně šestkrát do roka. Mám pocit, že poslední tři roky znamenaly velký přelom. Rostou tu úžasné malé restaurace jako houby po dešti, v nabídce je jídlo ze všech koutů světa a lidé se zajímají o jeho původ. Spousta mladých drobných podnikatelů zakládá firmy. Zdá se mi, že tahle nová energie tu vzniká díky mladé generaci, která není zatížena vzpomínkami na sametovou revoluci a hlavně časy před ní. Netrpí následky státního dozoru ani obavou, že podaří-li se někomu něco velkého, stát si to vezme.

Jaké rozdíly vlastně vidíte mezi mladou a starší generací Čechů? Přestože se mladí lidé ztotožňují se svou národností – jsou to Češi, Slováci, Poláci – jsem přesvědčená, že se zároveň považují za Evropany. I když to tak sami třeba neformulují, tak se podle toho chovají. Můžou snadno a levně cestovat, můžou si za své působiště vybrat Česko, nebo můžou pracovat třeba ve Vídni nebo Varšavě. Starší generace takový postoj nemá, alespoň ne všichni.

Profesor Švejnar ve svém rozhovoru zmínil, jak je důležité zlepšit český vzdělávací systém, aby se mohl lépe měřit se světovým standardem. Jaký

je váš názor na české školství, co je třeba změnit?

V CERGE jsem se seznámila s velmi nadaným mladým mužem, je to Jan Straka, který založil skvělý program na zlepšení českého školství prostřednictvím vzdělávání učitelů. Ten program se jmenuje Učitel naživo a školí budoucí učitele základních a středních škol. Na projektu pracuje vynikající tým a zrcadlí novou, mladou, podnikavou a sociálně citlivou kulturu, která mění českou společnost. Mám z té iniciativy ohromnou radost a aktivně se v ní angažuji. Zajímavé je, že jsem do Česka přišla podpořit vyšší stupně vzdělání, ale díky tomuto projektu vidím, jak je důležité začít u mnohem mladších žáků a pracovat na tom zde, ne v zahraničí. Když Češi odjedou za vzděláním za hranice, obvykle se už nevrátí. A my chceme, aby talentovaní a schopní lidé zůstali ve svém regionu, nejlépe ve své rodné zemi. Samozřejmě je zahraniční zkušenost skvělá, ale ještě lepší je vrátit se domů a využít nabyté zkušenosti v nějaké vedoucí pozici, v centrální bance, politice či obchodní sféře.

Další zajímavý program, který v CERGE máme, cílí na zlepšení výuky na vyšším stupni. Program Teaching Fellows běží od roku 2007 a podporuje mladé lidi, kteří mají titul ze západní univerzity a chtějí učit ekonomii ve své rodné zemi. Učíme je techniky výuky a pomáháme jim aktivním mentoringem i podpurným příjmem. Když skočím do současnosti, budujeme digitální knihovnu, abychom mohli podpořit každého, kdo programem Teaching Fellows prošel, jelikož k roku 2018 už se jedná o víc než 120 000 studentů.

To je vysoké číslo... Ano, má to velký dosah. A s novými digitálními možnostmi můžeme zajistit ještě větší podporu. Studenti ekonomie v Kazach-

stánu nebo Ukrajině budou mít nejen možnost studovat v rodném jazyce pod vedením někoho, kdo prošel naším programem, ale zároveň získají online přístup k množství našich zdrojů.

Vy se navíc angažujete ve výuce žen, je to tak?

Ano, je to můj způsob mateřské péče, protože vlastní děti nemám. Měla jsem v životě štěstí, že se mi dostalo pomoci od mnoha lidí, a chci to společnosti vrátit tím, že podávám pomocnou ruku právě mladým ženám. Teď v listopadu spouštíme v CERGE nový mentorský program pro ženy. Je to úplně nový projekt a hodně se mu věnuji.

Když hovoříme o ženách v byznysu, politice či vědě, situace se stát od státu liší, srovnáme-li například Spojené státy, Velkou Británii a Česko. Jak se vám jeví postavení žen u nás?

Ve Spojených státech a v Británii jsou práva žen tématem společenské diskuse už dlouho a mají ukotvení na politické a právní úrovni. Můj dojem z České republiky je ten, že se tu o tomhle tématu moc nemluví, nepodněcuje plošnou diskusi. Vaše země má menší zkušenost s demokratickým systémem než západní státy a lidé se tu víc soustředí čistě na studia či práci. Všechny naše doktorské studijní programy mají rovnoměrné zastoupení studentů obou pohlaví a nejde o kosmetickou úpravu – prostě to tak funguje přirozeně. Opět si myslím, že jde o odraz celkového postoje obyvatel. Jedním z mála historických přínosů socialismu a komunismu byl fakt, že se k lidem mělo přistupovat na principu rovnosti, alespoň teoreticky. Takže práce byla jak pro muže, tak pro ženy. A všichni měli možnost zajistit si péči o děti. Na druhé straně tu občas jsem svědkem neskrývaného sexismu, což ovšem Češi sami vidí jinak. V Anglii

Samozřejmě je zahraniční zkušenost skvělá, ale ještě lepší je vrátit se domů a využít nabyté zkušenosti v nějaké vedoucí pozici.

byste od nikoho neslyšeli ty zdánlivě nevinné sexistické poznámky, které tu lidé pronášejí. A tenhle styl uvažování подрývá rozvoj společnosti.

Zmínila jste péči o děti. V téhle i dalších oblastech už máme spoustu mechanismů na podporu žen. Asi jste větší feministka, než jste si myslela. Politika na podporu péče o děti je velkou prioritou Česka a celého regionu střední Evropy. V Británii a Spojených státech je dostupná péče o děti velkým problémem. Například v Londýně jsou školky tak drahé, že stojí rodiče mnohdy víc než hypotéka. Celý systém je neuvěřitelně nefunkční.

Když se vrátíme ke vzdělávání, myslíte si, že se ve světě dostatečně učí ekonomie? Ne, to si nemyslím, ačkoli teď se v zemích jako Spojené státy a Británie objevují tendence zajistit lepší orientovanost v ekonomické sféře. V tomhle může být nápomocná behaviorální ekonomie, protože je zábavná a pomáhá lidem pochopit, že ekonomie je v podstatě druh sociální vědy. Můžete použít čísla k vytvoření modelového chování lidí, které je často iracionální, ale snažíte se i o model iracionality. Je velice důležité, aby lidé pochopili kontext chování a jak to ovlivňuje hospodářskou politiku. Dám pří-

klad, všichni musejí platit daně, a pokud rozumíte ekonomii, chápete proč.

Závěrem bych se chtěla zeptat, jak můžeme pomáhat mladým kreativním lidem. Znáám spoustu nadaných designérů a umělců, kteří si ale nevědí rady s ekonomickou stránkou své profese. Nevědí, jak založit firmu, bojují s daněmi a často jim to brání v úspěchu. Je rozdíl mezi ekonomikou jako společenskou vědou a finanční gramotností, ačkoli jsou to pochopitelně provázané pojmy. Nejlepší pro vaše kreativní přátele by byl kurz základní orientace ve finanční sféře, což by měla ostatně být součástí každého životopisu. Základní povědomí jim pomůže rozjet podnikání, a pokud se to spojí se znalostí marketingových principů, můžou budovat svou značku.

Takže bychom měli mít finance jako předmět už na nižším stupni vzdělávání? Ano, a začala bych od malých dětí. Už v předškolním věku si děti hrají na obchod a každý chce být prodáváč. Tak proč hru nepodpořit? Proáváč si vezme peníze, spočítejme je. Kolik jich přijmeme, kolik vydáme? Cash flow je nejdůležitější pojem pro každého podnikatele. Učme své kreativce, jak si ohlídat tok peněz, aby měly jejich nápady prostor se rozvíjet.

FILIP MATĚJKA

Filip Matějka, první český ekonom, který získal prestižní ERC grant (grant Evropské výzkumné rady), držitel Ceny Neuron pro mladé vědce z roku 2016. Jeho netradiční cesta k oboru vedla přes Matematicko-fyzikální fakultu Univerzity Karlovy a doktorát na americkém Princetonu. Od roku 2011 působí jako profesor na CERGE-EI a je členem Výkonného a dozorčího výboru tamtéž. S Filipem Matějkou rozprávěl Jan Lukačevič, nositel ceny British Interplanetary Society Award for Best Technical Paper a člen týmu Akademie věd ČR, jenž vyvíjí technologii pro zkoumání existence elektrických výbojů v prachových bouřích na povrchu planety Mars.

Filipe, nedostatek talentů u nás v podstatě způsobuje, že se zdánlivě prosadí i relativně obyčejní lidé, kterým média dávají zbytečně moc prostoru. Jak se díváš na uzavřenost místního prostředí? To je pravda, zvláště v některých vědeckých oborech se ven jezdí málo, přitom to je potřeba! Špičková věda je mezinárodní a lokální věda ani moc nedává smysl. Všechny poznatky by měly být mezinárodní, takže když někdo vyjede ven, tak vidí, že je tam spousta šikovných lidí a v něčem možná šikovnějších.

A s tímto uvědoměním může přijít i zlepšení. Ty jsi byl teď rok v USA, čemu ses tam věnoval? Vlastně úplně tomu samému, co tady. Dělán výzkum. Byl jsem tam součástí jejich departmentu, měl jsem svoji kancelář, trošku jsem přednášel, aby studenti věděli, co dělám. Výsledek byl ten, že tři studenti z Berkeley začali psát disertaci na to moje téma. S některými profesory jsem tam rozjel nové projekty. Bylo to skvělé, užíval jsem si to, chodil jsem sám na spoustu přednášek.

„To tvoje téma“ je stále teorie racionální nepozornosti, nebo už ses posunul? O té se tu vždy mluví, ale já to беру tak, že mě zajímá ekonomie, a hlavně důležité sociální otázky. To neznamená, že je dokážu vyřešit, ale zkrátka je to oblast, která mě zajímá jako taková. Většinu času se snažím říct, co se o těch otázkách naučíme jiného, když vezmeme v úvahu, že lidé dělají chyby. Snažím se trošku ohýbat klasické ekonomické teorie, takže pak z nich plyne něco jiného. Hledám aplikace v různých oblastech, jako je makroekonomie, finance či chápání diskriminace, které jsme i studovali. To, že lidé nejsou schopni číst všechny informace, nebo nejsou schopni nad vším přemýšlet, se vlastně dotýká všech disciplín v ekonomii, přičemž pro některé to důležité je a pro některé méně. Důležité to je na pracovním trhu, když máš personalistu, a ten vybírá jednoho člověka ze sta životopisů a některé automaticky přeskočí. V politice je to strašně důležité,

protože máme dojem, že náš jeden hlas zas tak moc nerozhodne, takže volebním programům politiků se příliš nevěnujeme a informace přehlízíme. Jenže když to děláme všichni, tak demokracie pak vlastně funguje úplně jinak než...

...byla vymyšlena? Přesně tak. Fungování demokratických systémů se poslední dva roky věnujeme velmi intenzivně. Používáme metody ekonomie: ekonomie je ta disciplína ze společenských věd, která vlastně „nakradla“ nejvíce metod z věd přírodních. Snažíme se kvantifikovat, používat data rigorózněji, ale čistá ekonomie nemá zas tak zajímavé otázky. Zrovna na demokracii se lze dívat jako na soutěž mezi různými subjekty, stejně jako na trhu máš soutěž mezi různými produkty a spotřebitel se rozhodne pro jeden z nich, velmi podobné chování je k vidění v politice – máš politické strany, které se snaží přijít s co nejlepším produktem, a voliči se rozhodují. Součástí těch teorií nebo dat je, že zjišťuješ, jak se politické strany snaží svůj produkt designovat, aby si lidé nevyšli nevýhod, viděli výhody a tak dále.

Dá se pozorovat, že strany rezignují na program v racionální rovině a útočí na emoce. Specificky teď v komunální kampani se mi zdá, že nikdo nepředkládá vize nebo nápady, ale často se uchyluje ke vzbuzování strachu. Tohle se nějakým způsobem projevuje? My úplně nevíme, jestli je tohle pravda, a je zajímavé, že komunální volby by mohly být skoro ty nejdůležitější – to, jestli máš před svým domem velkou silnici, nebo park, ovlivní tvůj život daleko víc než to, jestli DPH půjde o procento nahoru nebo dolů, což se řeší v parlamentních volbách. Ale z nějakého důvodu lidé komunálním volbám věnují daleko menší pozornost, což se dá určit například z dvakrát menší volební účasti. Proto jsme s Julií Chytilovou a Michalem Bauerem čerstvě rozjeli – vlastně už rok připravujeme – projekt, který se jmenuje Volební lavička. Je to webová stránka, kde komunální politici mají své profily. Za poslední týden,

kdy jsme to spustili, přes 200 politiků už vyplnilo profily, které se skládají ze čtyř částí. Chceme představit program, zkušenosti daného politika, pak nějaký světonázor, aby se člověk hodnotově zakotvil, a potom ještě přichází na řadu bulvárnější nebo lidštější rovina, jelikož mají napsat vtip či příběh z obce, který jim přijde důležitý. Nás bude zajímat, co voliči čtou, jestli spíš tu lidštější část nebo tu programovou, a snad získáme hodnotná data. Volební lavička má tak tyto cíle: za prvé chceme zpopularizovat komunální volby, za druhé politikům zajistit spravedlivý přístup k prezentaci – aby se tam mohli prezentovat všichni, no a za třetí je to zajímavé pro náš výzkum.

Jak s těmi získanými daty budete pracovat ve svém výzkumu? Projekt má dva hlavní cíle. Jeden je aktuální společenská užitečnost a druhý je vědecký. Jednak získat data, která nyní nikde nejsou, takže nebudeme muset tolik spekulovat o tom, co se děje a neděje s demokracií. Například budeme schopni zjistit vliv internetu na fungování voleb, jestli třeba když je větší informovanost, tak se zvýší volební účast. Podle návštěvnosti webu a zastoupení kandidátů v obcích můžeme v ideálním případě srovnat volební účast a některé další věci.

To zní jako docela dost technická věc. Do jaké míry vycházíš ze svého předchozího studia fyziky?

Hodně. Já myslím, že mi to pomáhá umět pomocí modelů přesně popsat to, co se snažím říct. Protože my v ekonomii používáme hodně matematiky a inspirace z fyziky a děláme takzvané modely, tedy píšeme teorie, jak se lidé chovají. Není to ale proto, že bychom si mysleli, že lidé se chovají jako stroje. To s tím nemá vůbec nic společného, ale abychom se my vědci mohli navzájem dohodnout, že já si myslím tohle, a ten druhý by to mohl zkritizovat nebo říct dobře, tohle se nám líbí, na tom stavme, tak musíme přesně popsat to, co si myslíme. A to popíšeme jednodušeji jednou rovničkou než dvacetí stranami textu. Takže já z fyziky vycházím tím, že se snažím popsat chování lidí pomocí modelů a zároveň vymyslet, jaké experimenty – to je vlastně ve fyzice stejné – by mohly říct, co je na tom modelu dobrého a co ne, jaké by ho mohly odmítnout, jaké by ho mohly potvrdit. V současné době naše teorie sama mapuje, jak se lidé chovají, a dává návody, co testovat. Což někdy funguje dobře a někdy špatně.

A tím se opět dostáváme k teorii racionální nepozornosti? Teorie racionální nepozornosti je postavena na předpokladech, že lidé mají informace k dispozici, jelikož jsou třeba na internetu, že jsou schopni je přečíst, byť jenom nějak omezeně, ale mohou si perfektně vybrat, které jsou pro ně důležitější. Předpokládá se, že si lidé vyberou ty správné, ale to v praxi také vždycky není pravda. Takový

Kdyby lidé věnovali výběru hypoteční banky o dvě hodiny více, ušetřili by i statisíce korun.

popis dobře sedí u činností, které děláte často a opakovaně, tak se je naučíte a víte, co je důležité. Třeba zmíněný personalista ví, že je v životopisu dobré podívat se na rubriku vzdělání, a ne na rubriku hobby. Nějak se to takhle naučí, ale například když pojedete autem a jiné auto do vás narazí, tak v tu chvíli nezačnete přemýšlet nad tím, jaké informace získávat, jednáte daleko automatictěji. Takže se to hodí na popis nějakých situací, na tu politiku myslím taky, že lidé spíše vědí, že je pro ně důležitější si přečíst, co ten politik navrhuje pro jejich město než pro město na druhém konci republiky.

Do jaké míry dochází k využívání těchto teorií nebo modelů, které vytváříte? Některé centrální banky už naše teorie využívají. Naše modely jim říkají, že monetární politika může třeba v krizi fungovat trochu jinak, a náš výzkum předkládá jiné odpovědi než předchozí teorie. U spousty dalších věcí je to zatím na úrovni ‚pozor, tyhle věci by nemusely fungovat‘, případně na kvalitativní úrovni náš výzkum upozorňuje, že daná teorie vede třeba trochu jiným směrem. V praxi jsme vlastně čerstvě dostali cenu – to mi udělalo docela radost. Je za nejlepší článek v oblasti behaviorální ekonomie za rok na světě.

Páni! Za co konkrétně? Článek pojednával o diskriminaci, říkali jsme si, že vlastně diskriminace začíná už ve chvíli, kdy si personalisté čtou životopisy. Toto jsme s Julíí Chytilovou, Michalem Bauerem a Vojtěchem Bartošem testovali a výstupem jsou návrhy týkající se používání kvót, případně kdyby se naše modely zohlednily už v první fázi, kdy se teprve rozhoduje, jestli uchazeče pozvat na pohovor, nebo ne, že by nemusely být uvedené údaje jako pohlaví, jméno a tak dále. Jedním z cílů výzkumu bylo popsát, kdy vynechání pomůže a kdy

nepomůže a jak zajistit, aby se uchazečům dostalo stejné pozornosti.

Dají se výstupy z vašich výzkumů nějak využít i pro ‚obyčejného člověka‘, když se bavíme o vnímání a nevnímání informací? Může i běžný občan v praxi využít vašich poznatků? To je dobrá otázka. Je pravda, že většina z těch věcí, které děláme, vytváří spíše doporučení designérovi systému, to znamená například vládě, jak má regulovat trhy. Konkrétnímu člověku je těžké radit, protože ta teorie předpokládá, že člověk je schopen si informace vybrat, a má je omezené, přičemž my vlastně předpokládáme, že to dělá dobře, takže už je těžké mu radit více.

Jiná věc je, aby si lidé při práci s informacemi toto uvědomili, protože spousta lidí to tak nevnímá. Čtou si ráno třicet e-mailů a pak se diví, že jsou unavení a nejsou schopni si přečíst další věci. Další, možná ještě důležitější a ne zcela zjevné zjištění je, že si lidé často uvědomují vlastní omezení, ale už ne omezení těch ostatních. Nebo si lidé neuvědomují, že často trhy nefungují, protože jsou nepozorní. Jeden takový příklad je trh s hypotékami. Ve chvíli, kdy si myslím, že všichni ostatní si dobře vybírají a pěkně srovnávají úrokové míry z různých bank a kontrolují je, tak budu očekávat, že trh asi funguje, ale praxe je taková, že lidé si většinou projdou jenom dvě banky. Existují studie, že kdyby tomu věnovali o dvě hodiny více, ušetřili by i statisíce korun. A to lidé nevědí, protože netuší, že trh nefunguje, že jedna banka klidně nabídne o 1,5 % víc než jiná banka.

To je pro mě osobně tedy velké překvapení. No, tohle právě nikdo neví, že je v tom tolik peněz. Lidé

kontrolují, kde koupit levnější pivo, ale hypotéky zrovna ne. Auta možná ano, ale hypotéky ne.

Zažil jsi moment, kdy tě opravdu zaskočil nějaký výstup toho výzkumu? Kdy tě překvapilo, co vám z výzkumu vyplynulo? To je skvělá otázka v tom, že se to neděje často, mnohdy naopak člověk intuitivně očekává nějaký výsledek, který chce ukázat ostatním. Ale občas se to stane. V té diskriminaci to tak třeba bylo, tam vlastně existovaly slavné články z USA, co měly tisíce citací, které spekulovaly, že minoritám se vždy věnuje méně pozornosti. A my jsme v té teorii ukázali, že ano, že to platí v určitých situacích, ale v jiných situacích naopak můžeš minoritám věnovat více pozornosti. Nebo máme s Chrisem Simsem článek, kde ukazujeme, že shrnování a filtrování informací najednou může vysvětlit spoustu věcí, které vidíme v makroekonomii a jsou nějakým způsobem překvapivé. Například proč třeba firmy moc často nemění ceny. Ne proto, že je těžké cenu produktu někde přepsat nebo přelepit nějakou nálepkou, ale že to může být tím, že je těžké přemýšlet ve smyslu „měl bych dneska změnit cenu svého produktu o korunu“. Takový výsledek jsme vážně nečekali.

Co se týče aktuálních politických věcí, narazili jsme na další zajímavosti. Vzali jsme tradiční model demokracie a v rámci modelu jsme změnilí nějakou rovnici popisující chování výběru voliče. A najednou, když jsme změnu provedli, vycházelo nám, že úspěšnou volební strategií je populismus. Politik vlastně nemusí být nutně zlý, ale když chce vyhrát volby, tak musí slibovat spoustu dáreků. Když jsou voliči racionálně nepozorní, tak si budou všimnout toho, co přidá do politik do jejich kraje, a jiných si

moc všimnout nebudou, protože koruna v mém kraji je koruna pro mě, zatímco náklady do jiných krajů jsou jen zlomkové, a ty pak zaplatíme všichni dohromady, takže všichni věnují více pozornosti svému kraji a ten politik to ví. Ví, že když všude přidá, tak ho budou více volit.

Máte už nějaké nápady, co s tím dělat? Co se týče politiky a té první teorie, tak řešením by mohlo být právě shrnování informací, třeba kdyby člověk dostal přehledné shrnutí: tolik jsi zaplatil na daních a tolik jsi celkem dostal. Tak taková opravdu jednoduchá věc by mnoho problémů odbourala.

Tvoje práce se hodně zabývá chováním lidí a jejich rozhodováním, do jaké míry to ovlivňuje tvoje chování? Já myslím, že trochu jo. Jednak si asi více uvědomuju chyby, co každý den dělám – a je jich opravdu spousta. Pak si také uvědomuju, že podobně jako u nefunkčních trhů potřebujeme regulace na individuální úrovni, kdy člověk není schopen se rozhodovat perfektně, je dobré se také nějak regulovat. Těch regulací může být mnoho, takže já mám svoje pomůcky, které mohou vypadat legračně a zdají se neracionální, ale jsou racionální, když vím o svých chybách.

Jako třeba? Třeba s mobilem. Někdy se ani radši nekoukám na mobil, jaké tam mám zprávy, protože vím, že když začnu číst, tak nebudu schopen pracovat, a zároveň vím, že nejsem schopen si e-mail otevřít a zapomenout na něj. Kdybych byl, tak si ho můžu otevřít.

Často zmiňuješ jméno Chrise Simse. Jaké to je, pracovat s nositelem Nobelovy ceny po lidské

Nejvíc mě baví zjišťovat, jak funguje společnost. Snažím se přispět aspoň kousíčkem. Jak zařídit, aby nezačala fungovat daleko hůře, protože si myslím, že teď se máme vlastně skvěle.

stránce? Je to skvělé. Chris je můj blízký kamarád, my se vidáme vícekrát při osobních setkáních, než že bychom pořád něco psali. Oni na sebe nekoukají nějak zvláště. Znáám pár nositelů Nobelovy ceny a ti lidé tomu, co dělají, prostě věří a hrozně je to baví. Přejde jim to důležité a často se od té druhé ligy liší třeba tím, že nemají úplně potřebu nějak to přeprodávat. Moje zkušenost je taková, že lidé na úplně špičce tohle nedělají, prostě věří tomu, co dělají, a ostatním říkají: to, co jsem udělal, má tyhle výhody, ale taky tyhle nevýhody. Když jsem s Chrisem mluvil poprvé, tak jsem hledal profesora, který by mě uvedl do ekonomie. Ostatní studenti mi doporučili Chrise, který tenkrát ještě neměl Nobelovu cenu. A já jsem za ním normálně přišel a zeptal jsem se ho: Já o ekonomii moc nevím, tak mi řekněte, které jsou teďka velké otázky v ekonomii. A on si se mnou velmi trpělivě hodinu povídal.

Takže nositelé Nobelovy ceny a špičkoví vědci dělají, co je baví. Co na tom vlastně nejvíce baví tebe? Nejlepší asi je, když přijdeme na něco, co

jsme nečekali, což je málokdy. U nás ty projekty trvají třeba tři čtyři roky a hrozně zajímavá je první, taková ta tvůrčí část, kdy si musím přečíst několik knížek a najednou tam objevím něco, o čem bych chtěl vědět víc. A mě konkrétně nejvíc baví zjišťovat, jak funguje společnost. Snažím se přispět aspoň kousíčkem. Jak zařídit, aby nezačala fungovat daleko hůře, protože si myslím, že teď se máme vlastně skvěle.

To je pro mě docela nečekaný závěr. Svět se ustavičně vyvíjí. Jsou spousty různých sil. Když se podíváš na historii, bylo tolik válek. Je pár zemí, které mají HDP trochu větší, délka života se prodlužuje, což je skvělé. Ale na světě je spousta konfliktů a válek a nám se to v minulosti taky nevyhýbalo a vůbec není jisté, že se nám to nebude vyhýbat dál, takže o to mi jde. Jak to udělat, abychom nešli do velkých ekonomických krizí, protože ty často spouští sociální nepokoj a války. Takže vymyslet tyhle věci, a to se dost týká zrovna demokracie – protože země, které dlouhodobě prosperují, jsou vždy demokracie. ■